

O'zbekstan respublikasi awil ha'm suw xojalig'i ministirligi
Tashkent ma'mleketlik agrar universiteti Nokis filiali

«Zootexniya» fakulteti
Zootexniya ta'lim bag'dari
4- kurs studentinin`

«Qaramalshiliq» pa'ninen

Kurs jumisi

Tema: Tawiqlardan` ma'yek ha'm go'sh o'nimdarlig`ina ta'sir
etiwshe faktorlar

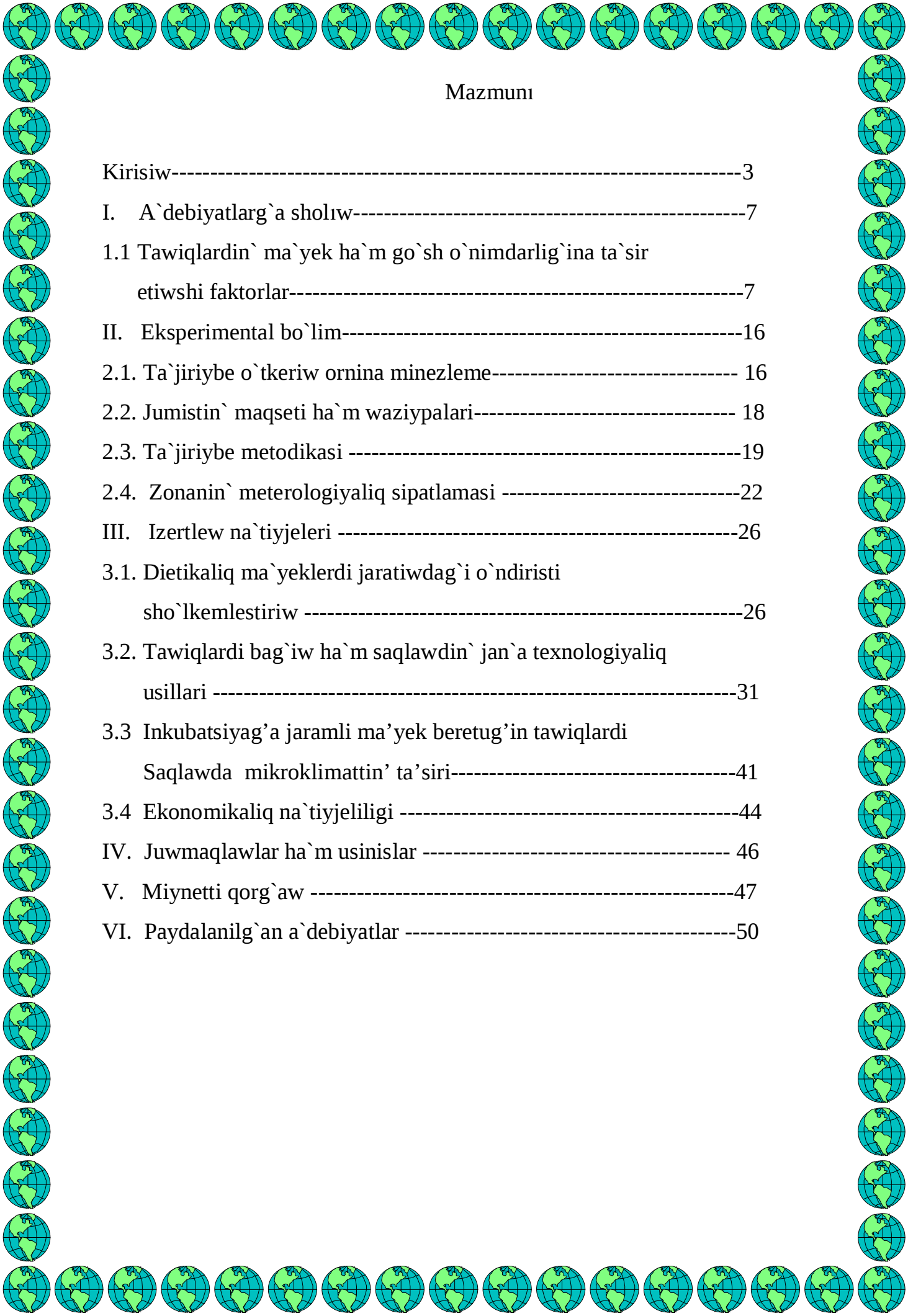
Orinlag'an:

A. Oralbaev

Qabillag'an:

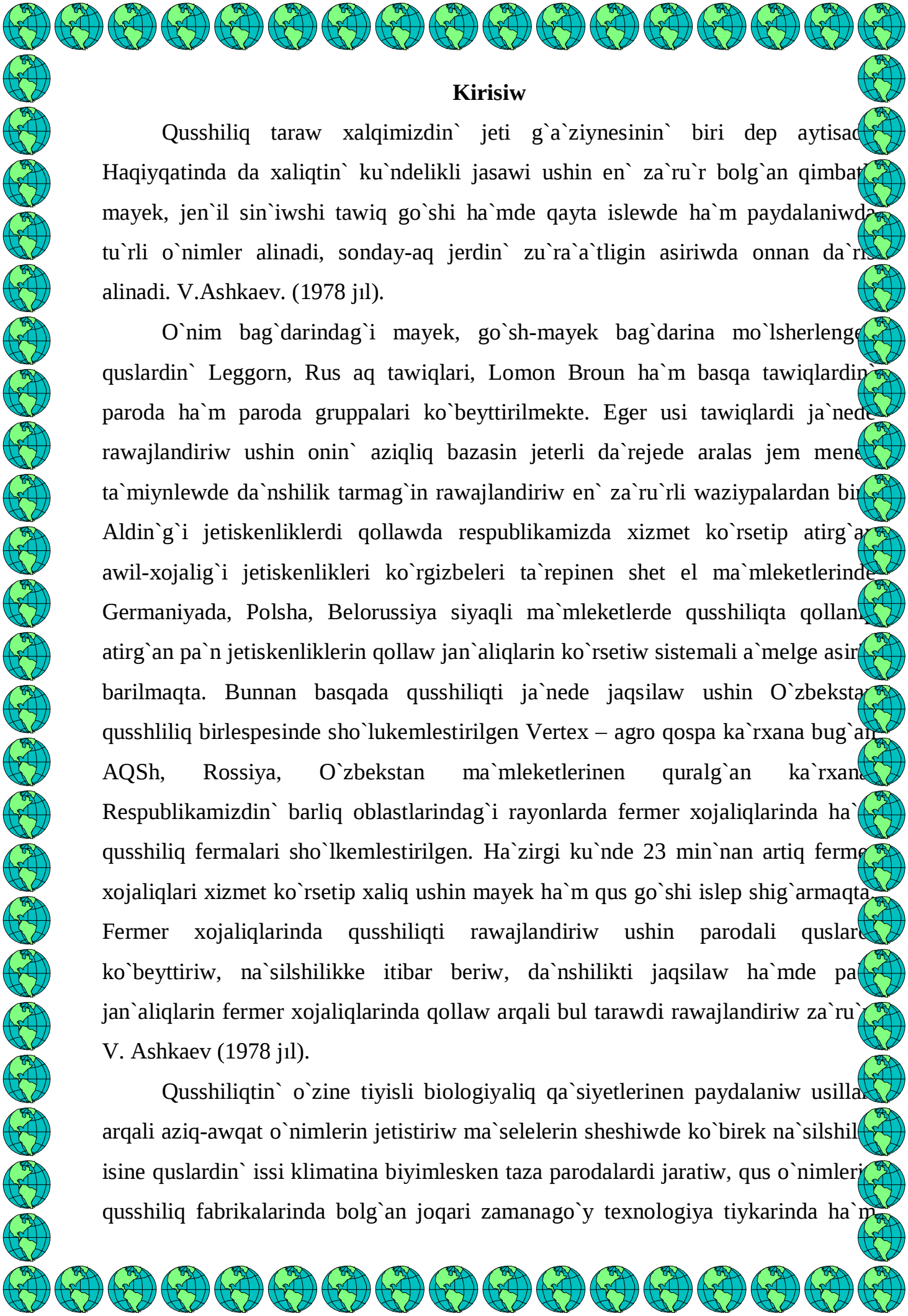
A.Tlewмуратов

No`kis-2015 jil

Mazmuni

Kirisiw-----	3
I. A`debiyatlarg`a sholiw-----	7
1.1 Tawiqlardan` ma`yek ha`m go`sh o`nimdarlig`ina ta`sir etiwshe faktorlar-----	7
II. Eksperimental bo`lim-----	16
2.1. Ta`jiriybe o`tkeriw ornina minezleme-----	16
2.2. Jumistin` maqseti ha`m waziypalari-----	18
2.3. Ta`jiriybe metodikasi -----	19
2.4. Zonaning` meteorologiyaliq sipatlamasi -----	22
III. Izertlew na`tiyjeleri -----	26
3.1. Dietikaliq ma`yeklerdi jaratiwdag`i o`ndiristi sho`lkemlestiruw -----	26
3.2. Tawiqlardan` bag`iw ha`m saqlawdin` jan`a texnologiyaliq usillari -----	31
3.3 Inkubatsiyag`a jaramli ma`yek beretug`in tawiqlardan` Saqlawda mikroklimate` ta`siri-----	41
3.4 Ekonomikaliq na`tiyjeliligi -----	44
IV. Juwmaqlawlar ha`m usinilar -----	46
V. Miynetti qorg`aw -----	47
VI. Paydalanilg`an a`debiyatlar -----	50

Kirisiw

Qusshiliq taraw xalqimizdin` jeti g`a`ziynesinin` biri dep aytisadi. Haqiqatinda da xaliqtin` ku`ndelikli jasawi ushin en` za`ru`r bolg`an qimmatli mayek, jen`il sin`iwshi tawiq go`shi ha`mde qayta islewde ha`m paydalaniwda tu`rli o`nimler alinadi, sonday-aq jerdin` zu`ra`atlighin asiriwda onnan da`rjeli alinadi. V.Ashkaev. (1978 jıl).

O`nim bag`darindag`i mayek, go`sh-mayek bag`darina mo`lsherlengen quslardan` Leggorn, Rus aq tawiqdari, Lomon Broun ha`m basqa tawiqlardan` paroda ha`m paroda gruppaları ko`beytirilmekte. Eger usi tawiqdari ja`nede rawajlandiriw ushin onin` aziqliq bazasin jeterli da`rejede aralas jem menen ta`miynlewde da`nshilik tarmag`in rawajlandiriw en` za`ru`rli waziypalardan bir. Aldin`g`i jetiskenliklerdi qollawda respublikamızda xizmet ko`rsetip atirg`an awıl-xojalig`i jetiskenlikleri ko`rgizbeleri ta`repinen shet el ma`mleketlerinde Germaniyada, Polsha, Belorussiya siyaqli ma`mleketlerde qusshiliqta qollanıp atirg`an pa`n jetiskenliklerin qollaw jan`aliqlarin ko`rsetiw sistemali a`melge asirde barilmaqta. Bunnan basqada qusshiliqti ja`nede jaqsilaw ushin O`zbekstan qusshililiq birlespesinde sho`lukemlestirilgen Vertex – agro qospa ka`rxana bug`an AQSh, Rossiya, O`zbekstan ma`mleketlerinen quralg`an ka`rxana. Respublikamızdin` barliq oblastlarindag`i rayonlarda fermer xojaliqlarında ha`m qusshiliq fermaları sho`lkemlestirilgen. Ha`zirgi ku`nde 23 min`nan artiq fermer xojaliqlari xizmet ko`rsetip xaliq ushin mayek ha`m qus go`shi islep shig`armaqta. Fermer xojaliqlarında qusshiliqti rawajlandiriw ushin parodali quslardan` ko`beytiriw, na`silshilikke itibar beriw, da`nshilikti jaqsilaw ha`mde pa`n jan`aliqlarin fermer xojaliqlarında qollaw arqali bul tarawdi rawajlandiriw za`ru`r. V. Ashkaev (1978 jıl).

Qusshiliqtin` o`zine tiyisli biologiyaliq qa`siyetlerinen paydalaniw usillari arqali azıq-awqat o`nimlerin jetistiriw ma`selelerin sheshiwde ko`birek na`silshilik isine quslardan` issi klimatına biyimlesken taza parodalardi jaratiw, qus o`nimleri qusshiliq fabrikalarında bolg`an joqari zamanago`y texnologiya tiykarında ha`m

u'y quslarin bir jayda saqlawda awir jumislarin mexanizatsiyalaw ha'm avtomatlastiriw tiykarinda alip bariw za'ru'r.

Quslar du'nya boyinsha ha'mme ayaqlarda tarqalg'an, olardin` 3000 min tu'ri bolip 3 tayipag'a bo'linedi.

- 1.Ushiwshi yaki qanatli
2. Juwiriwshi yaki qanatsiz.
3. Pingvinler (u'lken qanatli ushpaytug'in kuslar).

40-tayipa tu'rlerge bo'linedi. straus tu'ri ha'm basqa tu'rleri bar. Birinshi ilimiy izleniw u'y quslarinin` kelip shig'iwini Ch.R. Darvin izertlegen. Onin` tastsyiqlawinsha u'y tawiqdari jabayi bankiv tawig'inan kelip shiqqan. Onin` u a'wladlari bar. Bankiv tawig'in u'y tawig'i menen shag'ilistirilsa, na'sil beriw a'wlad alinadi. Bankiv tawig'inin` awirlig'i 0,6-0,8 kg, bir jilda 8-12 kg dan ma'yek beredi. Tawiqdardi u'yg'e u'yretiw 5000 jil aldin Xindistanda shig'is qubla ma'mleketlerine tarqalg'an.

Quslar swt emiziwshilerden parq qilip olar ko'p bala beriwi, yag'n (ma'yekten ko'p sho'je aship shig'iwini) dene temperaturasi (41-42gradus) te jetiliwshen`, olardin` embrioninin` rawajlanishi ana qarninan sirtinda bolip barliq na'rseni qabil etiw, o'simlik wa'mde haywanat a'leminen alinatwg' aziqlardi kabil etiw, ha'r jili pa'rlerin jan'alaydi. Bunnan basqada biologiyal belgilerden o'siwi, suwda u'yrek, chaykalarin` su'ziwi, tereklerge shig'ip, jatiw za'ru'r.

Quslardin` organizmi basqa awil xojaliq haywanlari siyaqli du'zilisi ju'da quramalilig'i menen parq qiladi. Bir tu'rdegi kletkalardin` gruppalari o'zini tek g'ana morfologiyaliq ha'm fiziologiyaliq sipatlarina qaray toqimalarin payd etedi. Kuslardin` pa'ri u'sh qatlamnan du'zilgen su't emiziwshi haywanlarga uqsas bolip. Lekin quslarda teri ha'm may bezleri bolmaydi. Quslarda eki bez bolip, moyin arqasinda ha'm dumg'ozada jaylasqan bir-birin qisip o'tke aqirg'i omirtqasinda 2 bo'limnen du'zilgen, tawiqdardi bul bez kishirek domala bolip o'zinen may suyiqdig'in ajiratiwshi dumg'ozada suyiqdig'i kusti barliq

paʼrlarin maylaydi. Kuslar terisi uʼsh qatlamnan duʼzilgen: epidermis, tiykarg boʻlim haʼm teri asti qatlami. Kuslardi denesi haʼr tuʼrli paʼrlar menen qaplangʼa bul sol kuslardi jaraqatlaniwdan, organizm temperaturasin barqulla issiliqtin saqlanip turiwin taʼmiyinleydi.

Qan aylaniw organlari (boʻlimlari) organizmde enʼ zaʼruʼrli rol oynaydi, qan tiykargʻi waziypni atqaradi. Tawiqlarda uliwma qan mugʻdari deneni awirligʻinin 8-9 protsenti quraydi. Quslardi soygʻanda qanninʼ yarimi sirtqa agʻadi, yarimi toqimalarda qaladi. Qan suyiqliqtan ibarat plazma, onda kletkalari qizilqan denesheleri, eritrotsitler, aqqan denesheleri, leykotsitler haʼmde qannin tegis boʻlekleri trombotsitlerden ibarat. Bunnan tisqari organizmde juʼrek ezuʼruʼrli organ bolip, ol arqali organizmde qan aylaniwi payda boladi.

Ayiriw organlari (boʻlimlari) na buyrek haʼm sidik boʻlip shigʻariw boʻlimlari kiredi. Buʼyrek arqali organizmdegi artiqsha duz haʼm suwlar haʼmde zaʼhaʼrli zatlar sirtqa shigʻadi. Quslardi sidigi suʼt emiziwshilerdikiyen parq qiladi, onda sidik kislotasi, duz kislotasi, fosfatlar kreatin saqlanadi.

Koʻbeyiw organlari. Kuslarda embrion rawajlaniwi maʼyekte boladi. Jinis jutiliw kuslarda maʼyekke kirisiw menen baylanisli boladi. Maʼyek bagʻdarindagi tawiqlardan maʼyek beriw 130-150 kuʼnlik jasinda, goʻshli porodalarda 18 kuʼnde, uʼyrek 6 ayliqta, gʻaz haʼm tuʼye tawiqlarda 6-7 ayliqta baslanadi.

Issiliq almasiwi. Quslardinʼ barliq organizmi normal xizmet koʻrsetedi, eger issiliq payda boliw koʻlemi issiliqqa tenʼ bolsa, ondagʻi waqit birliginde tenʼ issiliq sarp boladi. Kuslardinʼ dene temperaturasi bir kuʼn dawaminda oʻzgeredi. Kuʼndi joqari, tuʼnde bolsa 0,4-0,5 gradus toʻmen boladi. Maʼyek beriwshi tawiqlardagi fiziologiyaliq jagʻdayina sirtqi ortaligtinʼ taʼsiri tuʼrlishe boladi. Sirtqi hawanin suwiqligʻi 9,5 gradus bolsa, kuslardinʼ dene temperaturasi paʼseyedi, eger -1 gradus bolsa maʼyek qoyiw kemeyedi.

+ 26,5 gradus bolsa maʼyektinʼ kabigʻi juqa boladi.

+ 39,0 gradus bolsa kuslarda joqari daʼrejede oʻlimshilik koʻbeyedi.

1. Awil xojaliq quslarinin` o`nimleri ma`yek, kuslar go`shi ha`m onin` ish organlarinan alinatug`in o`nimleri xaliqtin` ku`ndelikli turmisina kerekli ha` a`hmiyetli. A`sirese, onin` ma`yegi jas balalardin` o`siwinde, go`shte aminokislotalardin` barliq tu`rleri boliwi en` kerekli ha`m a`hmiyetli dep meditsinada bahalanadi. Aziqlaniw normasına karap ha`r ku`ni bir danada ma`yek qis ha`m gu`z aylarında jep turiw kerek, organizm bul ma`wsimlerde vitaminlerge ju`da` mu`ta`j boladi. Bunnan tisqari kus go`shi pisirilgennen son a`sirese u`lken jastag`i adamlar ushin en` shipabag`ish esaplanip, aminokislotalar ko`pliligi, baylig`i menen bahali. Quslardan g`az, u`yrekten, aling`an kuslar mayi ju`da` paydali bolip, onin` quramında xolistirin zatlari bolmaydi.

Qaraqalpaqstan Respublikasında barliq tu`rdegi qojaliqlarda statistikalıq mafjumat boyınsha quslar bas sani (min` bas esabında): 1-aprel 2014-jıl ja`dayında.

Ja`mi barliq tu`rdegi xojaliqlarda – 2778712

Sonnan:

Fermer xojaliqlarında - 182694

Xaliqta - 2402942

Awil qojaliq ka`rxanalarında - 193076

Jetistirgen mayek o`nimi (min` dana):

Ja`mi barliq tu`rdegi xojaliqlarda – 48654

Sonnan:

Fermer xojaliqlarında - 2121

Xaliqta - 41253

Awil qojaliq ka`rxanalarında - 5280

I. A`debiyatlarg`a sholiw.

1.1 Tawiqlardan` mayek ha`m go`sh o`nimdarlig`ina ta`sir etiwsh faktorlar.

Quslardan` ekstererin teren`irek ta`jiriybe ha`m a`meliy jumislarda barliq talabalar menen toliq mag`liwmatlardi oqiwshtilarg`a jetkerip, tiyisli waziypalalar beriledi. Quslardan` ekstereri ne – bul quslardi ekstererine qarap onin` an o`nimdarlig`in biliw qiyin, lekin oni ko`rip mayek beriwi yaki bermesligin biliw mu`mkın. Sol sebepli, ekstererin u`yreniw quslardi tan`lawda na`silshilik ha`m sanaat qus fermalarında ta`jiriybede a`hmiyetke iye. N.I. Starchikov (1989 jıl).

Quslardan` bazi bir ekstereri belgileri jildin` ma`wsimine baylanisli bolıp o`zgeredi. Bunnan aziqlandiriw, saqlaw fiziologiyaliq jag`daylarına baylanisli. Ko`birek eksterer belgilerinin` o`zgeriwi ko`beyiw organlarinin` waziypalari arqalı o`zgerip baradi. Misal: tawiqlardan` mayek tuwiw waqtında tiri salmag`i, tuqimligi ko`lemi mayek joli ha`m awqat sin`iriw organlari u`lkeyedi yaki ken`eyip baradi. Mayek beriwi tamam bolsa, terinin` pigmentasiyasi tiklenedi. Denenin` jag`dayin` qarap tawiqlardan` mayek beriwi aniqlanadi. Tawiqlardan` mayek tuwiw aldında denesi ken`eyedi, tajisinin` ren`i jumsaq tiniq qizil boladi. Mayek tuwiw bolg`annan son` tajisi ag`arip, qatti bolip qaladi. Ioshos, N.I. Starchikov (1989 jıl).

Tsesarkalarda tumsig`i astında teri payda bolg`an, erkeginde u`lke urg`ashisında kishi boladi. Tawiqlar, tu`ye tawiqlar, tsesarkalarda tumsig`i to`menge qayrilg`an, suwda su`ziwge iykemlesken quslardiki bolsa g`azlarda tumsiq formasi tuwri murinli, do`n` murinli, jalg`anayaqli bolip keledi. Quslardan` ko`zleri ha`r tu`rli bolip ha`m parodalarda formasi ren`i birdey bolmaydi.

Quslardan` jasin aniqlaw. 1. Quslardan` jasin belgilewde onin` inkubatsiyadan ashıp shiqqan ku`ni ayag`ındag`i qiyilg`an do`n`gelek nomerli yamasa qanatlarındag`i nomeri arqalı aniqlanadi. 2. Ekstereri boyınsha pixni (shpora) uzinliqqa qarap 1 jasta pixni 1 sm, bir jilda 1-2 sm parodasına qarap o`seddi.

Sho`jelerdin` jasin pa`rlarinin` rawajlaniwi menen ha`m belgileydi. Te`
jetiliwshen` parodalarda 8 ha`ptelikte ha`reketleniwshi pa`rlar quyrig`ina dey
jetip baradi.

Konstitutsiya degende organizmnin` uliwma gewde du`zilisin anatom
fiziologiyaliq du`zilis belgileri, jinisiiy qa`siyetine baylanislilig`i ha`m oni sirtq
ortalıqqa juwap bere aliwi dep tu`siniledi. Ioshos, N.I. Starchikov (1989 jıl).

Bekkem tu`rli konstitutsiyag`a quslardin` ko`plegen g`az ha`m tawıqlardi
parodalari kiredi, bulardin` gewde du`zilisi bekkem su`yekleri jaqsi rawajlang`an
bulshiq etlerinde maylar toplan`an boladi. Bul tu`rge kırıwshi quslardin` xarakter
qa`siyetleri ko`kiregi ha`m tumsig`i ju`da` rawajlang`an, pa`rleri tig`iz boladi. B
tu`rge kırıwshi quslar onsha biyik emes, ko`beyiwi yag`niy mayek beriwi az, ke
jetilisiwshen` bolip keledi.

Tig`iz konstitutsiyali quslarga ko`birek mayek beriwshiler, Leggorn, Rus ad
tawig`i, u`yreklerden Hindstan ju`gırgishi, g`azlardin` Kuban, Qıtay g`azlari kiredi.

Quslardin` jumsaq, bos konstitutsiyali tawıqlar – iri bolip, tiri salmag`i aw
boladi. Pa`ri siyrek, jasi sho`jelerinin` o`siwi a`ste aqırinlıq penen ha`m bulshiq
etleri ha`reketsiz, teri asti qatlami jaqsi rawajlang`an, olardin` mayek beriwi az
boladi. Go`shlik sipati ortalasha. Bunday tu`rge go`shli paroda tawıqlar kiredi.
Brama, kokinhin, Langshon, bazi bir g`az parodalari (tuluz g`azi) u`yreklerde
Roun, Enlsbyuri.

Na`zik konstitutsiyag`a kırıwshi quslar bezetilgen parodalar bolip, kishilew
boladi. Su`yegi ha`m go`shi bunday quslarda jaman rawajlang`an, ayaqlar
jin`ishke, ha`reketsiz, sirtqi ortalıqqa tez juwap qaytarg`ish. Olardı
o`nimdarlıg`ın kem bolip, aziqlandiriw, saqlawg`a talapshan` boladi.

Bos konstitutsiyag`a kırıwshi quslar iri ha`mde tiri salmag`i u`lken boladi.
Pa`rleri siyrek, o`siw quwati ha`m jas sho`jelerin pa`rleri juqa, bulshiq etleri a`zz
bos, teri asti qatlami jaqsi rawajlang`an, minez qulqi bos, bull tiptegi go`sh
parodalar brama, koxinxin, lashgan ha`mde g`azlardin` tuluz, u`yreklerdin
eylsbyuri, roun sıyaqlı parodalı g`azlar kiredi.

II. Quslardin` o`nimdarlig`i ekstereri ha`m konstitutsiya du`zilisini baylanisli bolip, mayek, go`shli quslarda ko`birek ko`zge taslanadi, bul boladiganlardin` o`siw ha`m rawajlaniw da`wrinide rawajlanip baradi, usi da`wirde jinish qat`siyetlerin saqlap qaliw ushin olardi aziqlandiriw, saqlaug`a u`lken itibar berip sharayat jaratiw talap qilinadi. Ha`zirgi sharayatta qusshiliq tarawi sanaat tiykarinda, rawajlanip atirg`ani sebepli, ko`birek bekkem tipke kiriwshi quslarda paydalaniw ekonomikalik jaqtan payda keltiredi, yag`niy mayek ha`m qus go`shli ushin az miynet sariplanadi. Misal: 1 kg broyler go`shin islep shig`ariw ushin 2,7-2,8 aziq birligi sarplanadi, 10 dana mayek aliw ushin 1,6-1,8 aziq birligi sarplanadi. Fisinin G.A. Tardanyat (1990)

III. Awil xojalig`i quslarinin` barliq tu`rlerinen adamlardin` ku`ndelik tirishiligi ushin en` za`ru`r bolg`an mayek, qus go`shi ha`mde bir qansha o`nim berilini alinadi.

Tawiq mayegi quraminda barliq tirishilik ushin kerakli toyimli, biologiyalar aktiv zatlar belok, 12-13 % uglevod, 12 % may, 1% karbon suwlar saqlanadi. Mayek beloginde almastirip bolmaytug`in aminokislotalar saqlanadi.

Qusshiliqta broyler go`shi jetistiriwde broyler sanaati keyingi waqitlarda shet ma`mleketlerde ken` rawajlanbaqta. O`zbekstanda da bul tarawda rawajlandiriwg`a keyingi waqitlarda bir qansha itibar berilmekte. Eger tawiq 2-3 saatta mayek tuwsa, onda tawiqlar ha`r ku`ni mayek tuwadi, eger onnan ko`p waqit sarplansa, onda tawiq dem aladi. 1-2 ku`n dem alip, son` ja`ne bir neshe ku`n mayek beredi. Waqit o`tiwi menen tawiqlar ma`lim mug`darda mayekti dawamlas berse, oni mayek beriw tsikli delinedi. N.Shatoxin, Ya Jiyanov, N.Samorodnitskiy (1989 j). Tsikl (da`wir) qisqa yaki uzin boliwi mu`mkin. 10-15 ku`n mayek bersa uzun, 2-4 ku`n mayek berse qisqa boladi, eger da`wir ishinde mayek tuwmasa ondan interval dem aliw ku`ni delinedi.

Awil xojalig`i quslarinin` o`nimdarlig`i bir tu`rde bolmaydi. Misal: tawiqlar bir jilda 250-270 ha`tteki 300 dana mayek beredi, u`yrekler 140-180 dana, tu`yrekler 90-140dana, g`azlar bolsa 40-80 dana mayek beredi. Birinshi jili tawiq

ha'm tu'ye tawiqlardan mayek beriwi 15-20 % bolsa ko'p bolip, al ekinshi ha'm keyingi jillarg'a salistirg'anda quslar ortasha ko'rsetkish boyinsha kem maye beredi.

2. Quslardan go'shin islep shig'ariwin xarakterleytugin zatlar to'mendegiler: tiri salmag'i, o'siw tezligi, pa'rlewi tezligi, ha'r bir ana tawiqta aling'an sho'je, semiriw sipatlari, quslardan goshliligi ha'm basqalar. Go'shti sipatina may kislotaliq quramina o'simlik ha'm haywan maylarin aziqliq ratsion qosiliwi ta'sir etedi. Broyler sho'jelerin keteklerde baqqanda, mayli go'sh alinadi. Olardi jerde saqlawg'a qarag'anda salistirip qaraladi. Paydalaniwg'a bolatug'in bo'limleri sho'je terisi, ishki mayi, bawir o'kpesi, ju'regi, bu'yregi, bulshiq et ha' asqazani kiredi. Paydalaniwg'a bolmaytug'in bo'limlerine su'yegi, tamag'indag go'shi, tamag'i ha'm basqa bo'limleri kiredi.

Tawiq, tu'ye tawiq go'shi ju'da toyimli bolip go'shtin' biologiyaliq bahalilig'in beloklardan saqlaniwi menen aniqlanadi. Almastirip bolmaytug' aminokislotalar, metionin valin, leytsin, triptofan, lizin, gistidin ha'm basqada ha tu'rli aminokislotalar boladi. Fisinin G.A. Tardanyat (1990 j).

3. Qusshiliqtan aling'an o'nimlardi qayta islewden, mayek qabig'inin quslarga aziqliq retinde beriledi. mayek qabig'inan un tayarlanadi. Olardan ha' tu'rli aziqlar tayarlanip paydalaniladi. Bunnan basqa da mayektin' sariwizina adamlardin' ha'r tu'rli keselliklerdi dawalawda, shamallowda isletiledi. Quslar soyg'anda olardin' ekilemshi o'nimlerinen (bawirinan, pa'rinen, qaninan su'yeginen) paydalaniladi ha'm tezege kopmost tayarlanadi. N.Shatoxi Ya.Jiyanov, N.Samorodov (1989 j).

4. Quslardan o'niminen, qus pa'rinen ha'r tu'rli jen'il sanaatinda ko'pshtil zatlarin tayarlawda, ha'r tu'rli mayda na'rseler tayarlap adamlar ushin paydalaniladi. Bunnan tiskari quslar da'risi jerdin' zu'ra'atligine tez ta's etiwshi esaplanadi. Onin' ximiyaliq quraminda 34,5-41,3 % qurg'aq zat, ku'l 14-40 %, shiyki may 2,9-4,5 % azotsiz ekstraktiv zatlar 46-48 % boladi. Ortasha 1 ba tawiq bir ku'nde 175-189 da'ris ajiratadi, go'shli tawiqlar 276-300 gr, tu'ye

tawiqlar 450 gr, u`yrekler 423 gr, g`azlar 594 gr da`ris shig`aradi. Fisinin G.A. Tardanyat (1990 j).

Awil xojaliq quslarin parodalari, paroda gruppalari ha`m krosslari. Du`nyada ha`zir 100 den artiq tawiqlar parodasi, 20 u`yrek ha`m tu`yetawiq, 40 lag`an g`az parodalari bar. Ma`mleketimizdin` awil xojalig`inda saqlanaturug`in quslar parodalari issi klimat sharayatinda biyimlestirilgen. Leggorn, Rus aq tawig Kornish, Pligmatrok ha`m basqa parodalar arqa Kavkaz tu`ye tawig`i shiysl siyaqli u`yrekler bar. Mamleketimizde mayek bag`darindag`i tawiqlardi asiray boyinsha 4, go`sh bag`darindag`i 5, go`sh – mayek 17, u`yrek 11, g`az 18, tu`ye tawiq 16 tu`rdegi parodalari ko`beytirilmekte. Ko`p sanli quslar parodalarin qolg u`yretiw, jaratiw natiyjesinde ha`r tu`rli sharayatlarda jabayi tu`rleri jaratild Paroda payda etiw protsessii ha`zirgi waqitta dawam etpekte, jan`a quslar parodalarin jaratiw ha`m oni qa`legen belgilerge bag`darlap sho`lkemlestirilip barilmaqta. Bir-birine jaqin semeystvoliq juplasiwg`a jol qoymasliq kerek. Jan quslar parodasin jaratiwda formalaniw protsessinen aldin paroda gruppalar jaratiw bahalaw arqali baylanisli boladi. Tawiq parodalari mayek-go`sh urisqa ha`m bezetiw tu`rdegi quslarga bo`linedi. Ha`zirgi waqitta urisqaq ha`m bezetiwge mo`lsherlengen tawiqlardi ko`beyttiriw kemirek mug`dar ko`beyttiriledi.

Mayek bag`darindag`i tawiqlar parodasi. Bul tawiqlardi ko`beyttiriwde tiykarg`i maqset mayek aliw. Sonin` ushin tiykarg`i xojaliqta paydali tawiqtan ko`p mayek aliw. Tiri salmag`ina qarap, aziqliq sarplaniwin aniqalaydi. Tawiqta qansha tiri salmag`i kem bolsa mayek islep shig`ariwg`a az aziqliq sarplanad Birdey o`nim berse mayek bag`darindag`i tawiqlardin` jinisiy jetilisiwi ertere boladi ha`m uzaq waqit toqtamastan mayek beredi.

Aq Leggorn – tawig`i du`nya boyinsha ko`p mayek beriwshi ko`p tarqalg`an tawiq bolip bul tawiq paroda XIX a`sirde AQShta Italiyadan keltirilge jergilikli quslar ko`beyttiriw joli menen jaratilg`an. Basi ortasha, parleri japira siyaqli, qulaq sipirasi aq ha`m qon`ir boladi. Ko`kiregi jaqsi rawajlang`an

Gewdesi sozin`qi, qanatlari ken`, quyrig`i ko`terilgen. Qorazlari ortasha 2,7 kg, tawirlari 1,8-2,0 kg. Mayek beriwshen`ligi jılına 220-240 danag`a shekem boladı. Mamleketimizde Leggorn tawirlari birinshi AQSh tan ha`m Angliyadan 1925-jıldan keltirilgen. Olardi «Krasniy» mamleket xojalig`ında 1962-1968-jıllarda biyimlestirilgen liniya ha`m joqari o`nimdarlıq tawirlardin` krosslari Kanadadan, Gollandiyadan, FRG ha`m Yaponiyadan keltirilgen. Ilimiy izertlew institutlarında na`silli zavodlarında ha`m qusshiliq ta`jiriybe stantsiyalarında olardin` krosslari jaratiw u`stinde jumislar alip barilmaqta bul tawirlar mamleketimizde ha`mmı jerlerinde paydalaniw ushin mayek islep shig`ariwda paydalaniwda qollanadi.

**Rus aq tawig`i** – belgili paroda. Bul tawiq parodasin jaratiw 1920-jıllarda baslang`an. Leggorn tawiq parodasin jergilikli tawiq parodasi menen shag`ilistirilg`an. Bul tawiqtin` o`zi menen shag`ilistiriw ushin en` iri o`nimdarlıq tawiqtin` ko`beyttiriwde paydalanilg`an. 1953-jılı paroda dep atalg`an. Bul parodanın` sirtqi dene du`zilisi mayek bag`darındag`i qa`siyetlerge iyelik. Konstitutsiya tig`iz, na`zik, ha`reketshen` bolip pa`rleri aq, tig`iz tumsig`i ha`m ayaqlari sari ren`de jaqsi rawajlang`an. Qorazi 3 kg, tawirlari 2 kg, mayek beriwshen`ligi 200 dana bir jıldı onnan da ko`birek beredi. Mayekti inkubatsiyag`a qoyiw sipatında jaqsi. Mayektin` atalaniwi 92-97 % sh. Sho`je shig`ariw 80-86%. Bul parodag`a kirusshi tawirlar quriq baspaydi. Na`silli aq tawirlarinin` toparin, Yasnay, polyana, stavropol u`lkesinde bulardin` tuqimin ko`beyttiriw u`stinde jumis alip barmaqta.

Nyu-Gempshir – bul tawiq parodasi AQSh ta tarqalg`an, rod-ayland tawirlari menen na`silshilik jumislarin alip bariw maqsetke bag`darlang`an halde onin` mayeginen tez jetiliwshen`ligin asiriw tez arada pa`r payda boliwi u`stinde jumis alip barilg`an.

Tawirlari 2,7 kg, qorazi – 3,5 kg mayek beriwshen`ligi 200 dana ha`m onnanda ko`birek mayek beredi.

**Erewan tawig`i** – Armeniyanin` jergilikli paroda tawig`i rod-ayland ha`m Avstriya tawig`i menen shag`ilistiriladi. Tawiqtin` awirlig`i 2,3 kg, qorazi 3,2 kg.

mayek beriwshen`ligi 200 danadan ko`birek, mayek salmag`i 57-60 gr, bul parodadan liniyalar jaratilg`an, olardin` mayek beriwshen`ligi joqari.

Moskva tawiqdari – bul tawiq paroda gruppasin Temiryazev awil xojalig akademiyasinin` alimlari sharwalardin` qatnasiwinda jaratqan. Tawiqdari 2,2-2,4 kg qorazlari 3,5-3,6 kg, mayekliligi 200 danadan ko`p boladi.

Orlov parodasi tawiqti Kurskiy, orlov oblastlarinin` diyqanlari ta`repine jaratilg`an, bunda jergilikli paroda tawiqdarin urisqaq qorazlar menen shag`ilistiriladi.

Orlov tawig`i iri, gewdesi u`lken, ko`kiregi ken` aldina shiqqan a`sirese qorazlarinin`. Bulshiq etleri, ko`kiregi, ayaqlari, moyni jaqsi rawajlang`an. Tawiqdari 2,5-3 kg, qorazlari 3,5-4 kg, mayekliligi 120-150 dana. Mayekti ko`p beretug`inlari 230 danag`a deyin beredi.

Qusshiliqta na`silshilik jumisi. Qusshiliqta na`silshilik jumislarinin` tiykargi waziypalari to`mendegilerden ibarat.

1. Quslardin` paroda ha`m liniyalarin bekkemlew, jaqsi qa`siyetler jaratiw, aziqliq sarplaniwin kemeyttirgen halda olardin` mayek ha`m go`shli o`nimdarlig`in asiriw.

2. Seleksiya jumislarin jetilistiriw ha`m oni jan`a usillarin islep shig`iraw.

3. Qusshiliq fabrikalari jamiyetlik xojalig`i, shirket, mamlek xojaliqlarinin` fermalarinda joqari o`nimdar, ha`reketshen` qospaq quslar menen u`zliksiz ta`miynlep turiw.

4. O`zbekstan sharwashiliq ilim-izertlew instituti qasindag`i qusshilik seleksion-genetik stantsiyasi (STs) birdey sharayatqa biyimlesken joqari o`nimdarli, pushli ha`m go`shli Krosslardi jaratiw barisinda jumis alip bariladi. STs da seleksiya jumislarin jan`a usillarin islep shig`iw menen shug`illanadi.

Eki mamleketlik na`silshilik zavodi bar. Bulardin` biri Ferg`ana Payziobod mamleketlik na`sil zavodi esaplanadi. Ekinshisi Qarasuw mamleketlik na`silshilik zavodi bolip (Tashkent oblastinda).

O'zbekstanda na'silshilik jumislari jaratiw ushin ilimiy oraylar bo'le na'silshilik xojalig'lar quralg'an.

1. zveno. İlim izertlew institutlari. Eksperemental xojalig'lar UzNI misalinda.

2. zveno Na'silshilik zavodlari (GPZ).

3. zveno Na'silshilik xojalig'lar reproduktori. Birinshi ha'm ekin ta'rtibli.

Na'silshilik quslari olar GPZdan aladi. Sho'je ashig'iwshi stantsiya (İPS).

Liniyalı ko'beytiriw. Liniya boyınsha ko'beytiriw. Parodani yamasa parod ishindegilerdi jaqsilaw maqsetinde, mallardi liniya ishinde ko'beytiw. Liniya ko'beytiriw sxemasi ha'r qaysi sharwa mallardi tu'ri ushin arnawli islep shig'iladi.

Liniya degenimiz ne? Bazi bir belgili erkek haywanna tarqalg'an og'an tartqan parodali haywanlardin` joqari o'nimdar gruppasi.

Mayek jo'nelisindegi liniyalardi jaratiw etapları (basqishlari).

1. Liniya jaratiwdi a'melge asiriwda qusshiliqta na'silshilik jumislari ha'mme jaylarda ju'rgiziledi ha'm qusshiliqtin` o'nimdarlig'i ayriqsha esap penen onin` xojaliq paydali belgileri boyınsha alip bariladi. Mayekli, mayektin` sipat salmag'i, qabiqsalarin` u'kenligi, mayek quramında qan daqlarinin` bolmasligi ha'm ha'reketshen'ligi bekkem konstitutsiyalig'i, tawiqsalarin` quriq bolmasligi ha'm sho'je ashig'ariw esapqa alinadi.

2. Jan'a liniyalardin` na'sillik belgilerin bag'darlawda keyinsheli o'nimdarlig'in na'sil sipatların asiriwda erkek quslardan jumsartiriwda bergi o'nimdarlig'i boyınsha bir-birine uqsas tawiqsalarin` paydalaniw mu'mkin.

3. Joqari o'nimdar liniyalardin` ata-ana formaların jaratiw ha'm olardi tekseriw.

4. Bir liniyadan tarqalg'an quslardi islep shig'ariwdi ken'eytiriw ha'm e jaqsı liniyalari menen ag'a-inileri menen juplastiriwda paydalaniw kerek.

5. Ata ha'm ana tawiqqlar formalarin sanaat quslarin jaqsilaw ushin shag'ilitiriw (bir parodali liniyalar ara qospaq aliw maqsetinde).

6. Tejemli go'sh bag'darindag'i liniyalardi jaratiw ha'm a'melge asiriwda ha'm usi joqaridag'i etaplar arqali a'melge asiriladi.

Shag'ilitiriw. Qusshiliq ta'jiriybesinde hasil paroda, liniyalardi ko'beyttiriw degende bir tu'rli parodali yamasa paroda gruppallasindag'i erkek ha'm urg'ash quslardi juplastiriw, shag'ilitiriw degende bolsa ha'r tu'rli parodalarg'a iye bolg'an erkek ha'm urg'ashi quslardi juplastiriw tu'siniw kerek.

Na'sil aliw ushin shag'ilitiriw u'sh tu'rli boliwi mu'mkin, qayta-qayta o'zgeriwshi yaki sin'diriwshi ha'm qan o'tkeriw joli menen shag'ilitiriw. Jan' a paroda payda etiw protsessinde shag'ilitiriwdin` ekinshi yaki u'shinshi buwinin` deyin o'tkerilip, keyinshelik qospaq erkek ha'm urg'ashi quslardi bir-birin` tu'plep, o'z-o'zinen ko'beyttiriw usili menen paydali ha'm kerekli belgiler bekkemlenedi.

Qayta-qayta shag'ilitiriw. Eki yamasa bir neshshe ma'lim parodalar ta'kirar shag'ilitiriw joli menen paroda payda boladi. En` sipatli yamasa u'shinshi buwin qospaqlar o'z-o'zinen ko'beyttiriledi. Eger alding'i jan'a qospaqlar tiyish sipatqa iye bolmasa, olar da'slepki parodalarinin` birine ja'ne qayta shag'ilitiriladi.

O'zgertiwshi yaki sin'diriwshi shag'alistiriw usili. Bul usil jergilikli parodalar quslarinin` o'nimdarliq sipati xojaliqtin` talaplarin qandira almag'an waqitta qollaniladi.

II. Eksperemental bo`lim.

2.1. Ta`jiriybe o`tkeriw ornina minezleme.

«Inkubatsiyag`a jaramli ma`yek beretug`in tawiqlardi saqlawda mikroklimattin` ta`siri» atamasindag`i pitkeriw qa`niygelik jumisinin` ta`jiriybe ornı retinde Xojeli rayoni «Alisher» fermer xojalig`indag`i tawiqlar u`stinde alıp barildi. «Alisher» fermer xojalig`ında ha`zirgi ku`nde 100 bas tawiq a`tirapında bolip bular na`tiyjeli bag`ilip atir. Tawiqlardin` ha`r qiyli jastag`i, sonnan ha`r qiy tiri salmaqta bolip ta`jiriybeli jumislari ushin toliq tiykar boldi. Fermada islenetug`in ayrim jumislar mexanizatsiyalang`an ha`m elektrlestirilgen. «Alisher» fermer xojalig`inin` fermasindag`i tawiqlar tiykarinan kontsentratsiya azizlar menend azizlanip, olarg`a qosimsha tu`rde vitamin uni, jaz aylarında bolsa maydalang`an sobiqli eginler azizliq zatlardi tayarlawda traktorg`a tirkelgen otdi maydalawshı u`skene mexanizmlerden paydalaniladi.

«Alisher» fermer xojalig`i o`ndirislik sipatlamasi to`mendegishe.

Ja`mi jer maydani 78 gektar.

Sonnan 30 gektar suwg`arip egiletug`in jer.

45 gektar jaylaw jerleri.

3 gektar jap-salma maydani iyeleydi.

12 gektar paxta egislik jeri.

4 gektar biyday egislik jeri.

Sharwa ushin ot-sho`p egiletug`in 14 gektar jer maydani.

Sonnan;

3 gektar da`n ushin ju`weri jer maydani.

4 gektar da`n ushin ma`kke jer maydani.

5 gektar g`awish (ko`k massa) jer maydani.

1 gektar sudansha jer maydani.

2 gektar jon`ishqa jer maydani.

Uliwma qaramallar bas sani 74 bas.

Sha`rtli bas sani 56 bas.

Sawin siyirlar 20 bas.

Sawilatug`ini 12 bas.

Su`t 54 litr (1 sutkada) ja`mi fermer xojalig`i ushin.

Qizil sho`l parodasi qasharlar 5 bas.

Na`silli bug`alar 3 bas.

Qoylardin` bas sani 42 sonnan 28 sawliq.

Eshkilerdin` bas sani 37.

Sonnan 34 basi tuwatug`in eshkiler.

Tawiq 80 bas.

Texnikalar sani 6

Sonnan:

DT – 75 (Qazaqstan) – 1 dana

T - 4A (Altay) – 1 dana.

DT 545 (Balgär) – 1 dana

T – 28, 1 dana

T – 40, 1 dana

TT3 – 80, 1 dana

Uliwma jumisshilar sani 12 adam.

Uliwma satip alinatug`in jemler.

12 tonna gu`njara bir jılg`a

8 tonna kepek (Sali, biyday)

13 tonna sholqa 1 jılg`a

Bizin` zonamizda ko`k ot-sho`plardi tayarlaw ushin basqa jaqlarg salistirg`anda klimat anag`urlim qolayli sebebi qurg`ak ha`m azli ko`p shamal esir menen qatar, katnasikli ig`alliq az boladi. Bul sharwa fermalari ushin ot-sho`p tayarlawg`a ju`da` qolayli bolip keledi. Ha`zirgi waqitta Qaraqalpaqstan Respublikasi sharwashiliq xojaliqlarinin` aldinda turg`an waziypalarinin` bı mallardin` bas sanin ko`beytiw, go`sh, ju`n, teri, mayek ha`m tag`i basq o`nimlerdi jetistiriw menen qatar sapali su`t ha`m su`t o`nimlerinen islenetuip

o`nimlerdi jetkeriw ha`m ta`miynlew bolip tabiladi. Bul taraw boyinsha hu`kimetimiz jergilikli da`rejede jumis islenip atir. Bunin` ayqin da`liyli retinde jaqinda Qaraqalpaqstan Respublikasi Ministrler ken`esinde «Fermer xojaliqlarında sharwashiliqti bunnan bilayda rawajlandiriw haqqında» qarari, sonday-aq zooveterinariya qa`nigeliklerinin` ha`r bir rayon boyinsha fermer xojaliqlarında sharwashiliqti rawajlandiriw boyinsha tu`sinik jumislarin alip bariwlari ha` basqada gazeta, jurnal, televidenie, radio arqali o`tkerilip atirg`an qa`niygelerdi ken`esi, tu`sinikleri ha`m tag`i basqalar.

Bul joqaridag`i sorawlardi sheshiw ushin awil xojaliq haywanlarinan jaqsi, sapali o`nim aliw ushin olarg`a jaqsi, zoogigienaliq jag`daylar tuwg`iziw menen qatar bekkem ot-jem bazasin du`zip aziqlandiriw za`ru`r.

2.2. Jumistin` maqseti ha`m waziypalari.

Bakalavr pitkeriw qa`niygelik jumistin` maqseti – «Inkubatsiyag`a jaramli ma`yek beretug`in tawiqlardi saqlawda mikroklimattin` ta`sirine» baylanislilig`in aniqlaw ha`m analiz qiliw arqali juwmaq shig`ariw bolip esaplanadi. Tawiqlar mayek o`nimdarlig`in asiriw menen birge olardin` sapasin jaqsilaw Bakalavr pitkeriy qa`niygelik jumistin` maqseti bolip esaplanadi.

Aldimizg`a qoyg`an maqsetti orinlaw ushin to`mendegi waziypalarnı a`melge asiriw kerek.

1. Tawiqlardin` mayek o`nimdarlig`in ha`m sapasin asiriw ushin olardı saqlaw usillari, ku`ndelikli ratsion mug`darin analizlew bolip esaplanadi.

2. Ku`ndelikli alip barilg`an jumislardi jazip bariw, analizlew sutkalı mayek o`nimlerin analiz qiliw ushin olardi qu`ndelikli o`lshew jumislarin alip bariw ha`mde o`nimdarlig`i boyinsha esap-sanaq jumislarin ju`rgiziw.

3. Mayek o`nimdarliq ko`rsetkishlerin asiriw maqsetinde aziqlar ratsionin balanslastiriw ham mikroklimat jaratiw arqali joqari o`nimdarliqqa erisiw.

4. Ta`jiriybe ushin aling`an tawiqlardi o`ndirislik ko`rsetkishlerin ekonomikalıq analiz qiliw ha`m na`tiyjeligin aniqlaw.

5. Ta`jiriybe son`ında juwmaq ha`m usinislar shig`ariw.

2.3. Ta`jiriybe metodikasi.

Ta`jiriybedegi tawirlardi eki toparg`a ajiratiw ha`m olardi tiyis mikroklimat jaratiw tiykarinda bag`iw arqali mayek o`nimdarlig`in asiriw ha`minin` sapasin jaqsilaw.

Ta`jiriybe ushin tawirlar eki toparg`a ajiratilip, birinshi topar 10 bas, ekinshi topar 10 bas eki topardag`ilarda birdey jas ha`m tiri salmaqqa iye boldi.

Ta`jiriybedegi tawirlar barlig`i eki jasar bolip jergilikli parodal esaplanadi. Bir jildag`i mayek o`nimdarlig`i ortasha 150--180 mayekti quraydi. Saqlaw keshqurirlari setkali keteklerde, al ku`ndiz ku`nleri bolsa fermer xojalig`inin` tabiyg`iy ot-sho`p maydanshalarda jayilip bag`iladi.

Sho`jelerge bolg`an talap mayek tuwatug`in tsexlarin qlpinde bir jill mu`ddetine qarap to`mendegi formula menen aniqlanadi.

E. 365

$K = \frac{P_{t.ts}}{E}$

$P_{t.ts}$

Bunda K –jayg`a qoyg`an mayeklerdin` mu`ddetin aniqlaytug`in talap da`rejesin belgileydi. E - sho`je shig`aratug`in orinlardin` siyimlilig`in 365 ku`nde bir jildag`i ku`n mug`dari.  $P_{t.ts}$  – mayek shig`ariwg`a arnalg`an orinlardin` texnologiyaliq tsiklinin` o`lshemi.

$P_{t.ts}$ – texnologiyaliq o`lshemi o`zine bir partiya menen ekinshi partiya arasindag`i ta`nepis waqti ha`m oni remontlaw ajratilg`an jayda veterinariyalid qayta islew ha`m quslardi jatqizg`an waqitlardan baslap onin` turip ketkeng shekemgi araliq dep belgilenedi.

Misali: tawir shig`aratug`in orinlarga sho`je bastirilg`an tawirlardi 14 ku`nlik jastan o`tkeredi. Barliq iqshamlastirilg`an orinlardin` siyimlilig`i 200 tawir ornina ten`. Quslardi 315 ku`n saqlaydi. Olardin` jan`a partiyalarin qabil etiw ush 20 ku`n ajiratiladi. Bunday sharayatlarda sho`je shig`aratug`in tawirlardin` 14 ku`nlik jasina za`ru`rlik 1 jilg`a esaplanadi.

$$200 * 365$$

$$K = \frac{200 * 365}{20 + 315} = 217,9 \text{ qus}$$

Sho`je shig`ariwg`a bolg`an talap belgili da`rejede er jetken quslardi saqlaw mu`ddeti menen aniqlanadi. Ol mu`ddetti soziw arqali sho`je shig`ariwg`a bolg`an talap azayadi, al qisqariw arqali ko`beyedi. Eger biz mayek o`ndiretug`in bag`dar xojaliqqa, go`sh o`ndiretug`in bag`dardag`i xojaliqqa maiek o`ndiriw talabi qoysaq onda ziyang`a qalamiz. Bunday jag`dayda quslardin` jasaw mu`ddeti soziwimiz o`ndiristin` paydali ta`replerinin` jetilistiriwi ushin u`lken a`hmiyetke iye.

Tawiqlardan` o`nimdarliq mu`ddetin soziw mayek o`ndiriwdi qo`beyti keleshektegi qus o`ndiriwdi rawajlandiriwdag`i tiykarg`i bag`dar bolip tabiladi.

Tuwiw mu`ddetindegi tawiqlardan` ko`lemi belgili da`rejede mayek tuwiwshi tawiqlardan` saqlaniw mu`ddetine olardin` jasina, o`nimdarlig`in salmag`ina, jinislaw qatnasina baylanisli.(%)

Mayek tuwiwshi tawiqlardan` mug`dari to`mendegishe formula menen aniqlanadi.

$$N = \frac{1000 * E_v * K_{st} * M}{L : R_1 * R_2},$$

Bunda N – mayek tuwatug`in tawiqlardi 1000 jatqiziw orni menen ta`miynlewshi quslardin` bas sani,  $E_v$  – mayek tuwatug`in tawiqlard jetilistiriwdin` effektivliligi sistemasi jinisqa ajratilg`an 1 – sutkaliq sho`jelerdi sani,  $K_{st}$  – 1 jilg`a esaplang`anda o`ndiriwshi quslardin` ja`mlesken mugdari san bular 1 jilliq waqittin` aylarg`a bo`liniwi jollari menen esaplanadi. A – partiya arasindag`i profilatikaliq du`zilis ha`m B - o`ndiriwshi quslardin` jatqizilg`a waqittan baslap olardi shig`arg`an waqitqa shekem saqlaw mu`ddeti, M quslardin` shag`ilisiwindag`i ratsion o`lsheminin` en` az mug`dari 1 – M ni o`ndiris tsiklindegi o`ndirilgen mayekler sani, R_1 -inkubatsiyaliq mayeklerdin

shig'iw koeffitsienti, R_2 – Mayeklerdin` planli koeffitsienti. Ratsionalli shag'ilisiv qatnaslarinin`en` az mu`g`dari uliwma 11 bolip, olar 10 menen ha`m 1 qoraz de belgilenedi. Mayek shig`ariwshi tawiqqlar ushin texnologiyaliq tsikli bir j Olardin` mayekke bolg`an talabi 1 jıllıq sani 1 tawiqqa 200 mayek, baslawsh tawiqqlar ushin 140 mayek. Planli na`tiyje 76 %. Misal: Mina jag`dayda mayek tuwıwshı tawıqlardıń o`lshemin anıqlaw za`ru`r. $E_v = 3$ bas, $K_{st} = 1$, $M = 11$ bas, – 1400 (10 mekenen baslap) $K_1 = 0,7$ ha`m  $K_2 = 0,76$ . Bunday jag`daylarda 100 bas o`ndiriwshi tawıqlardıń ishinen 44 bas tawıqtı saqlaw jetkilikli boladı.

$$N = \frac{1000 * 3 * 1 * 11}{1400 * 0,7 * 0,76} = 44$$

Son`g`i waqıtları qus jetistiriw o`nimdarlig`in asiriw ushin ma`jbu`riy ilajla islep shig`a basladı. Onı 10-11 aylıq jastan keyin tawıqlar ushin paydalaniladı. Bu usildin` ken` tarqalg`an tu`ri 2-3 ku`n dawamında tawıqlarg`a jem beriwdı jaqtılıqtı ha`m suw beriwdi shekleydi. Al kelesi 7-8 ku`n dawamında jem beriwdi mug`darin azaytadı.

2.4. Zonanin` meteorologiyaliq sipatlaması.

Qaraqalpaqstan Respublikası hawa rayi keskin kontinentallilig`i mene ajiralip turadı. Qaraqalpaqstan territoryası tiykarinan u`sh zonag`a bo`linedi.

1. A`miwda`rya delta jag`alari.
2. Qizilqum zonasi
3. U`stu`rt zonasi

Birinshi zona suwg`arilatug`in zona bolip barliq Qaraqalpaqsta territoryasinin` 14 protsentin quraydi. Klimat jag`dayi bir jılda ortasha jawır shashin mug`dari 20-90 mm quraydi.

Paydalanilg`an a`debiyatlar.

1. Ioshos, N.I. Starchikov – «Ptitsovodstvo» M. «Agropromizdat» 1989.
2. Fisinin G.A.Tardatyan «Promisilennoe ptitsevodstvo» M. «Kolos» 1990
3. Bogolyuskiy S.I. «Selektsiya selskoxozyaystvennoy ptitsi» M. «Agropromizdat» 1991.
4. Isxomujaev S, Boboev K, G`ulomov K. «Parrandachilikda Amal mashg`ulotlar» T. «Uzbekiston» 1996.
5. Bojko P.V. «Proizvodstvo yaits i myaso ptits na promishlennoy osnove» M. «Kolos» 1984.
6. Tretekov N.P. Bessarobov B.F «Pererabotka produktov ptitsevodstva» M. «Agropromizdat» 1985.
7. Fisinin V.I. Stolyar T.A. i dr. «Myasnoe ptitsevodstvo» I i II izd. M. Rosselkhozizdat, 1981, 1989.
8. WWW.ZZ.RU.
9. WWW.AGRONEWS.RU/
10. A.K.Ashirov, V.M.Popova «Chorvachilik» Tashkent «Uqituvchi» 1989 yil.
11. N.Shapoxin, Ya.Jiyanov, N.Samorodov «Veterinariya-sanitariya ekspertizasi» Tashkent «Mehnat» 1989 yil.
12. H.E.G`ayipov «Mehnat muhofazasi» Toshkent «Mehnat» 2000 y.
13. V.Alikaev «Awil xojaliq haywanlarinin` zoogigienasi» Moskva «Kolos» 1978 jil.
14. A.V.Bakay «Jivotnovodstva» Moskva «Agropromizdat» 1991.
15. F.F.Fomin «Ekonomicheskij spravochnik jivotnovoda» Odessa «Izdatelstva Mayak» 1980.
16. Turg`anbaev .R. «Awil – xojaliq haywanlarin azıqlandırırw» Tashkent 2004 jil, 24-bet.